

ריחא באיסורים - חלק א

מקור דין ריחא

בשר שחוטא ונבלה בתנור

1. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף עו עמוד א

אמר רב^א: בשר שחוטא שמן שצלאו עם בשר נבילה כחוש - אסור. מאי טעמא - מפסטי מהדדי. ולוי^ב אמר: אפילו בשר שחוטא כחוש שצלאו עם בשר נבילה שמן - מותר. מאי טעמא - ריחא בעלמא הוא, וריחא לאו מילתא היא. עביד לוי עובדא בי ריש גלותא בגדי ודבר אחר שצלאו בתנור, וכל מעשה לפניו והמיר...
תנן רב כהנא^ג בריה דרב חיננא סבא: פת שאפאה עם צלי בתנור - אסור לאכלה בכותחא. ההיא ביניתא דאיטווא בהדי בישרא - אסרה רבא מפרזיקא למיכליה בכותחא. מר בר רב אשי^ד אמר: אפילו במילתא נמי אסורה, משום דקשיא לריחא ולדבר אחר לעת.

בת תיהא

2. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף סו עמוד ב

האי בת תיהא, עובד כוכבים בדישראל - ש"ד; ישראל בדעובד כוכבים - אביי^א אמר: אסור, רבא^ב אמר: מותר. אביי אמר אסור, ריחא מילתא היא; רבא אמר מותר, ריחא לאו מילתא היא. אמר רבא: מנא אמינא לה דריחא ולא כלום הוא? דתנן: תנור שהסיקו בכמון של תרומה ואפה בו את הפת - הפת מותרת, לפי שאין טעם כמון אלא ריחא כמון. ואביי? שאני התם, דמיקלא איסוריה.

שיטות הראשונים

3. רא"ש מסכת עבודה זרה פרק ה סימן ח

בפסחים (דף עא) פליגי רב^א ולוי^ב בבשר נבילה שצלאה בתנור אצל בשר שחוטא רב אסור דריחא מילתא היא. לוי שרי דריחא לאו מילתא היא.

ריחא לאו מילתא

- ופסק רשב"ם^א בשם רש"י^ב דהלכה כלוי דאמר ריחא לאו מילתא היא דקם ליה בשיטתיה דרבא הכא דהלכתא כוותיה לגבי אביי לבר מיע"ל קג"ם. וכן פסק ה"ג^ג

ריחא מילתא

- ור"ת^א פסק הלכה כרב דפרק כיצד צולין תניא רב כהנא כוותיה דרב. ועוד דאיכא התם עובדא כוותיה דרב. ומר בר רב אשי ס"ל כרב וקי"ל הלכתא כוותיה בכוליה תלמודא בר ממיפך שבועה דאורייתא.

גם רבא סובר שריחא מילתא

4. תוספות מסכת עבודה זרה דף סו עמוד ב

אביי אמר אסור ריחא מילתא היא - וחשבינן ליה כשותה אבל אין לומר דחשבינן נהנה... אלא ודאי הכי פליגי אי חשבינן כשותה או לא וטעמא דרבא דלא חשיב ליה כשותה לפי שהריה נכנס בפניו ומזיקו והקלקול רבה על התקון ושרי כדאמרינן פ"ק דחולין (דף ח.) גבי סכין של עבודת כוכבים מותר לשחוט בו משום דקלקולו

רבה על תקונו אבל זילוף של יין נסך ודאי אסור דהויא הנאה גמורה... ולא דמיא לבת תיהא שהריה יוצא דרך הנקב ונכנס בחוזק בגופו ומזיק אבל זילוף הריח מתפזר.

5. הגהות אשרי^א מסכת עבודה זרה פרק ה סימן ח

ריחא לאו מילתא רק בדיעבד

** וקי"ל דריחא מילתא היא לכתחלה הלכך פת שאפאה עם הצלי אסור לאוכלה בכותח כיון דאפשר לאוכלה בלא כותח הוי לכתחלה ובדיעבד שרי. (וכן פסקו הר"ף והרמב"ם)

אף על גב דריחא מילתא היא שרי לן לכתחלה לאפות פשטי"ד שלנו שהם מכוסות למעלה בתנור עם הפת שהתנורים שלנו גדולים הם.

6. ראבי"ה^א חלק ב - מסכת פסחים סימן תקז

רק בבשר ובבת תיהא חולקים. בפת ריחא לאו מילתא

ונראה לי שרב לא אסר אלא בבשר שחוטא ובבשר נבילה, שקולטין הריח ביותר מפני הפטום, וכן בפת חמה וחבית פתוחה, שאין לו דרך לנטות ימין ושמאל אם לא דרך המגופה, ולהכי מדמי להו רב, אבל לית ליה הא דתני רב כהנא פת שאפה עם צלי בתנור אסור לאכלה בכותח, דלרב נראה לי דשרי. ומזה הטעם נהגו למאן דאית ליה נמי ריחא מילתא היא שהפת אין מקפידין עליו, ואוכלין אותו עם מה שחפצים, בין עם בשר בין עם גבינה וחלב.

פסק השו"ע והרמ"א

7. שולחן ערוך יורה דעה הלכות בשר בחלב סימן צז סעיף ג

פת שאפאו עם הצלי, ודגים שצלאן בתנור אחד עם הבשר, אסור לאכלם בחלב.

8. שולחן ערוך יורה דעה הלכות תערובות סימן קח סעיף א

אין צולין בשר כשרה עם בשר נבלה או של בהמה טמאה בתנור א', ואף על פי שאין נוגעים זה בזה. ואם צלאן, הרי זה מותר. ואפילו היתה האסורה שמינה הרבה והמותרת רזה.

9. ש"ך יורה דעה סימן קח ס"ק יא

יא אסור לאכלו בחלב. היינו בפת מועט או שיש היכר בפת אבל בפת מרובה ואין היכר אסור אפילו לאכלו לבדו גזירה שמא יבא לאכלו בחלב כדלעיל ר"ס צ"ז וכן משמע להדיא בת"ח שם ד"ה

ע"ש: (ותורת חטאת שם הוא דווקא בתנור קטן וסתם שהוא כמחבת)

10. תוספות מסכת פסחים דף ל עמוד א

ואפילו במלחא (אסור כשנילוש) - והא דאמר בכיצד צולין (לקמן עו:) פת שאפאה עם הצלי בתנור אסור לאוכלו בכותח אבל במלח שרי התם לא אסירא אלא מטעם ריח דליכא איסור כולי האי.

ריחא בכחוש

11. תורת הבית הארוך בית ד שער א דף יד עמוד ב - טו א

והא דנקט בשר שחוטא שמן שצלאו עם בשר נבלה כחוש לריבותא נקטיה לומר שאעפ"י שאין בשר הנבלה שמן אלא שנתפסם מריח שמנו של שחוטא אפילו הכי אסור וכל שכן אם היה בשר נבלה שמן.

16. תוספות מסכת פסחים דף ל עמוד א

ואפילו במלחא - והא דאמר בכיצד צולין (לקמן עו:) פת שאפאה עם הצלי בתנור אסור לאוכלו בכותח אבל במלח שרי התם לא אסירא אלא משעם ריח דליכא איסור כולי האי.

17. מנחת יעקב כלל לה-לו סעיף כ

[כ] מאחר דאין כאן ממשות של בשר אלא ריחא בעלמא. ובריאח לא גזרו כולי האי וכ"כ התוספות בפסחים דף ל' ע"א ד"ה ואפי' במילחא וכן מוכח להדיא מש"ס דפסחים דף ע"ו וכ"כ מהרא"י בהג"ה ש"ד סי' ל"ה [אות ב] דיש לסמוך על הוכחה דתוספות בזה דפת מותר (ועיין בסמוך דין ט' ובמ"ש שם ס"ק כ"ז) אך בדין זה שחושש הרב והג"ה ש"ד להחמיר היינו לפי שרוב פעמים יוצא השמנונית לחוץ ונוגע בפת א"כ איכא חשש דממשות של בשר וכן איתא להדיא הנוסחא במקצת ש"ד לקמן סי' ס' (וע' שם בהגהות דמהרא"י ובמבוא שערם דר' נתן שפירא, ועיין בסמוך דין ט') אבל היכי דליכא חשש דנגיעה רק משום ריחא פשיטא דמותר ולכן פסק הרב ג"כ לעיל דפת שאפואו עם הצלי אף דאסור לאכלו בכותח מ"מ מותר לאכלו עם בשר ומכ"ש לבדו, ועיין בטי"ד סי' צ"ז מ"ש שם בשם הרשב"א:

ראה סיכום דברי השו"ע והרמ"א בדף הבא

ולוי אמר אפילו בשר שחוטת כחוש שצלאו עם בשר נבלה שמן מותר מאי טעמא ריחא בעלמא הוא וריחא לאו כלום. מכל מקום משמע דתרווייהו מודו בששניהם כחושין שהוא מותר דריחא כי האי לאו כלום הוא.

12. תרומת הדשן פסקים וכתבים סימן עו

ואשר שאלת אי שרי לכתחלה לצלות כבד בתנור עם תבשיל למ"ד ריחא מילתא היא. נראה דאין כאן בית מיחוש. דכל דם כ"כחוש הוא כדמוכח בהדיא דבי דוגי, שמטגנין בדם שצף למעלה. ואומר כל דבר כחוש לאו מילתא בריחיה דיליה כדאיתא להדיא פ' כ"צ /פסחים עו:./

דאפילו בשר כשירה דאין טומנין עם נבילה היינו משום דאזיל האי ומפטם האי וחוזר האי ומפטם לאידך. והאי חששא ליתא גבי דם הנבלע בכבד והוא דבר קלוש. לא שייך ביה למימר תבשיל (שמן) יפטם אותו. וזו דהצליה דרכה להוציא דם ולירד למטה מיד, ואיך יתכן דנחוש לריחיה בשעה שנוטף על הגחלים, והריח העולה מן הגחלים עשן הוא מקרי ולא ריח, ובעוד שנבלע אינו מוציא ריח. אין להאריך יותר מזה, ויפה הבאת ראיה מכבדא תותי בשרא.

13. בית יוסף יורה דעה סימן צז

כתוב בכתבי ה"ר איסרלן (תה"ד ח"ב סי' עו) דאפילו למאן דאמר ריחא מילתא היא מותר לצלות כבד בתנור עם תבשיל שמן ואין כאן בית מיחוש ונתן טעם לדבר ואין טעמו נראה בעיני:

נילוש בריחא תחת מחבת

14. תורת החטאת כלל לה-לו דין ה

ה. כתב בית יוסף [סי' צז ד"ה ומ"ש רבינו בסופו] וז"ל כתבו התוספות שתחת המחבת שלנו שקורין טרפי"ד שאופין תחתיה פשטיד"א ריחא מלתא היא כמו בתנורים שלהם עכ"ל ולפי זה בדיעבד היה לנו להקל בו כיון דקיימא לן דריחא לאו מלתא היא אפילו בתנורים קטנים אמנם באיסור והיתר הארוך [כלל לט, דין יט וע' דין י] כתב כהאי גוונא אף בדיעבד אסור אם נאפה איסור אצל היתר. מיהו בפת שנאפה אצל בשר כי האי גוונא מותר לאכלו עם בשר מאחר דאין כאן ממשות של בשר אלא ריחא בעלמא. אבל בשערי דורא סימן ס' לקמן כתב דאף פת שנאפה עם בשר כהאי גוונא אסור אפילו לאכלו לבדו דחיישינן שמא יבא לאכלו בחלב ומשמע מדברי מהרא"י לקמן (פה"ג) [בהג"ה] [סי' ס אות א] דהכי קיימא לן. ויש לחוש לדבריו בפת מרובה אבל בפת מועט אין לחוש כמו שיתבאר לקמן. והובא בש"ך יא להחמיר

15. פרי חדש יורה דעה סימן קח ס"ק י

ולא נהירא דבדואי מדאמרינן בפרק כיצד צולין [פסחים עו, ב] פת שאפאה עם צלי אסור לאכלה בכותח, מוכח בהדיא דלחודיה שרי, וסתמא קאמר לה בין מרובה ובין מועט, וא"כ על כרחך אית לך למימר חזא מתרתי, או דריחא לאו מילתא היא אלא דלכתחילה אסור וכמו שכתב הרי"ף בפרק גיד הנשה [חולין לב, ב], דאי ריחא מילתא היא אפילו בפני עצמה תהא אסורה וכן כתב הר"ן שם [סוף דבור ראשון] ע"ש, או דאפילו למאן דאמר ריחא מילתא היא לא גזרו בדבר שנאסר ריח בשר אלא שלא לאכלו עם כותח אבל לאכלו לבדו מותר, באופן שלדעתי דברי הש"ך לא נתכונו להלכה:

במקום הפסד ריחא מותר תמיד כשיש שישים

י"א דכל מקום דאמרינן ריחא מילתא ואוסר בדיעבד, היינו דוקא דליכא ששים מן ההיתר נגד האיסור. אבל בדאיכא ששים מן ההיתר, אפי' בכל מה שבתנור, מבטל האיסור. ולצורך הפסד יש לנהוג כן. ושלא במקום הפסד צריך שיהיה שישים בכל חתיכה כנגד האיסור. ש"ך

במקום הפסד יש להתיר בדיעבד גם באיסורי משהו

י"א דאיסור האוסר במשהו, כגון חמץ בפסח, ריחא מילתא ואוסר אפילו בדיעבד, אם התנור קטן והוא סתום ואפשר שגם בגדול. ש"ך, והאיסור וההיתר מגולין תוך התנור. ויש אומרים שאין לחלק. ובמקום הפסד יש לסמוך אדברי המקילין.

חשש ניצוצות בכירה

ועיין לקמן סוף סימן קי"ח אם יש להחמיר לכתחלה לשפות ב' קדירות, וא' מהן של איסור, על הכירה או לצלות איסור אצל היתר. ושם בסעיף יא החמיר לכתחילה שמא יתחלפו או יותזו ניצוצות מאחד לשני והתיר בדיעבד.

סיכום השו"ע והרמ"א

ריחא מילתא לכתחילה ולא בדיעבד

אין צולין בשר כשרה עם בשר נבלה או של בהמה טמאה בתנור א', ואף על פי שאין נוגעים זה בזה. ואם צלאן, הרי זה מותר. ואפילו היתה האסורה שמינה הרבה והמותרת רזה.

היתרים לכתחילה לשו"ע

ואם התנור א' גדול שמחזיק י"ב עשרונים, ופיו פתוח (ש"ך ג': הכוונה פתוח ממש כתורת חטאת. פר"ח ד': לשו"ע אפילו פתוח קצת), מותר לצלותם בו ובלבד שלא יגעו זה בזה.

ואם אחד מהם מכוסה בקערה או בבצק וכיוצא בו, מותר לצלותם אפילו בתנור קטן ופיו סתום.

לרמ"א מחמירים לכתחילה גם בגדול

הגה: וה"ה לבשר עם חלב נמי דינא הכי. ונוהגין להחמיר לכתחלה, אפילו בתנור גדול כשאין פתוח לגמרי רק במקום שהעשן יוצא. שפ"ך ג'; ובדיעבד, להקל אפילו בתנור קטן. וסתום. ט"ז ג'. וראה להלן שהש"ך העמיד בהפסד מרובה.

דין פת

ואם אפה פת עם בשר אפילו בתנור גדול ופתוח מעט. ש"ך ה', אסור לאכלו עם חלב, אם יש לו פת אחר (שם). וכן אם עובד כוכבים אפה פת עם איסור, אסור לקנות אותו פת אם יש פת אחר, דכל זה מקרי לכתחילה שלא כשאר דברים שסומכים שכליו הם כלי שני לקנות ממנו. אבל אם אין לו פת אחר בריוח, מותר בשניהם, דזה מקרי לענין זה דיעבד.

תנור סתום מותר בדיעבד רק במקום הפסד

י"א דאין מתירין ריחא, אפילו בדיעבד, אלא אם כן התנור פתוח קצת מן הצד או למעלה במקום שהעשן יוצא. ובמקום הפסד מרובה. (ש"ך ח' ע"פ ת"ח). אין להחמיר, בדיעבד אפילו סתום לגמרי. ואם פתוח קצת אף בהפסד מועט

דבר חריף או נעשה לרית

ואם האיסור דבר חריף, וכל שכן אם ההיתר דבר חריף, ריחא מילתא היא ואפילו בדיעבד אסור, אם שניהם מגולים (ובגדול ופתוח. ת"ח בשם או"ה. ט"ז ה' אוסרים ולרש"ל וב"ח מותר). אבל אם אחד מהם מכוסה, אפילו בבצק בעלמא, מותר. ולכתחילה טוב להחמיר ש"ך י' בשם ת"ח. הכוונה בבצק לא במכסה. שפ"ד.

ורחא בחריף הוא דאורייתא. שפ"ד יג.

תחת מחבת אסור אף בדיעבד

אם אפו או צלו איסור והיתר תחת מחבת אחת, מגולין, אסור אפילו בדיעבד. וה"ה אם אפו בכה"ג פת עם בשר, אסור לאכלו בחלב. ואם אין בו סימן ובכמות מרובה אסור אפילו לבד כדין גילוש. ש"ך יא. שבמחבת החמירו יותר. שפ"ד. ולדעת המנח"י והפר"ח אין לחשוש אלא כשנגע בממשות השומן.

בזה אחר זה מותר לכתחילה אם לא הזיע

אבל בזה אחר זה אין לחוש אפילו נעשה לריחא. כי ריחא לא חוזר ומפליט לאוכל. ש"ך יב, אלא אם כן הזיע המחבת משניהם, דאז אסור אפילו בזה אחר זה, אם היו שניהם מגולין, דהוי ככיסוי של קדרה, כדלעיל סימן צ"ג.